

УДК 637.1, 332.1

О. В. Ляховська,
к. е. н., науковий співробітник відділу проблем реального сектору економіки регіонів,
ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України"
ORCID ID: 0000-0003-4838-5619

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.9.93

ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

O. Liahovska,
PhD in Economics, researcher, Institute of Regional Studies
named after M.I. Dolishnyi of the National Academy of Sciences of Ukraine

MILK AND DAIRY PRODUCTION IN UKRAINE: REGIONAL ASPECTS

Досліджено динаміку виробництва молока та молочних продуктів в регіонах України, а також регіональну структуру молочної промисловості. Визначено, що лідерами з виробництва молока були Вінницька, Житомирська та Київська області, що виробляли близька 72,54% молока в Україні; виробництво вершкового масла було зосереджене у Вінницькій, Хмельницькій, і Київській (40,53%); сирів — у Полтавській, Київській і Миколаївській (43,43%); інших молочних продуктів — у Київській, Дніпропетровській і Вінницькій областях (54,50%). Визначено ступінь переробки молока (сировини) у регіонах, на основі цього виділено області з найбільшою часткою переробки молока у промисловому виробництві молочної продукції: Київська, Вінницька, Дніпропетровська та Житомирська. Досліджено структуру молочної промисловості областей та їх спеціалізацію на виробництві молочної продукції.

Production of milk and dairy products is one of the key directions of the food industry of Ukraine. The development of this sector of industry contributes to the food security of the state, as well as contributes to the development of export potential. In recent years, there has been a clear division of regions in Ukraine in the specialization of the dairy industry. Therefore, it is advisable to study the dynamic and structural changes in the dairy industry in the regions, in order to identify the problems of dairy industry development in the regions.

The dynamics of milk and dairy production in the regions of Ukraine as well as the regional structure of the dairy industry is investigated. Decreases in production volumes in Ukraine (2013—2019) of butter, cheese and other dairy products and increase in milk production have been revealed.

It was determined that the leaders in milk production were Vinnytsia, Zhytomyr and Kyiv regions, which produced close to 72.54% of milk in Ukraine; butter production was concentrated in Vinnytsia, Khmelnytskyi and Kyiv (40.53%); of cheese — in Poltava, Kyiv and Mykolaiv (43.43%); other dairy products — in Kyiv, Dnipropetrovsk and Vinnytsia regions (54.50%). The degree of milk processing (raw materials) in the regions was determined, on the basis of this the regions with the highest share of milk processing in the industrial production of dairy products were identified: Kyiv, Vinnytsia, Dnipropetrovsk and Zhytomyr.

The structure of dairy industry of oblasts and their specialization in dairy production are investigated. Consequently, milk production accounted for 55.93% of all dairy products in 2019 and other dairy products (28.60%) in the structure of Ukrainian dairy products; and 5.00% respectively. Accordingly, milk production prevailed in most regions, so in 2019 milk production was predominant in 11 oblasts, butter in 2 regions, 4 cheese, 5 other dairy products, and 2 oblasts did not process milk.

The ways of development of dairy industry in the regions, in particular, are offered to diversify the production of dairy products, to promote non-waste production and save resources, to increase the range of dairy products, to promote the development of dairy cattle (as a basis for the growth of raw materials), and more.

Ключові слова: молочна промисловість, виробництво молока та молочної продукції, регіональна структура молочної промисловості, переробка молока, глибинна переробка.

Key words: dairy industry, milk and dairy production, regional structure of dairy industry, milk processing, deep processing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виробництво молока та молочних продуктів в Україні в останні роки характеризувалося нисхідними тенденціями. Проте динаміка та

структурні зміни у молочній промисловості регіонів різнились. Зокрема, чітко виражена спеціалізація окремих областей на виробництві певних молочних продуктів; на фоні сировин-

Таблиця 1. Темп приросту виробництва молока та молочних продуктів в Україні, %

Назва виробів	2014/2013	2015/2014	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2018	2019/2013
Молоко	15,43	-8,89	-40,99	69,78	0,18	-4,00	1,33
Масло	20,34	-10,62	0,99	5,88	-3,20	-14,62	-4,94
Сир	-17,66	-6,68	-4,44	3,61	4,61	-5,77	-25,01
Інші молочні продукти	-9,05	-8,55	-1,14	-4,09	0,99	17,17	-6,69
Всього	4,14	-8,67	-24,53	31,26	0,65	0,37	-4,82

Джерело: розраховано автором за даними [6].

ного дефіциту окремі регіони розвинули глибоку переробку молока та інше. Тому доцільно дослідити тенденції виробництва молока та молочних продуктів у регіонах з метою виявлення проблемних та перспективних напрямів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами молочної промисловості широко досліджували Українськими вченими. Зокрема, у працях Литовченко В.М. [1], Козаченко Л.А., Чебан Ю.Ю. [2], Федулової І.В. [3], Керанчук Т.А. [4], Ціхановської В.М. [5] висвітлені проблеми підприємств молочної промисловості, ринку молочної продукції України та цього сектору промисловості загалом. Проте питання регіонального розвитку молочної промисловості мало досліджуване та потребує вивчення саме у аспекті сучасного розвитку економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є дослідження регіональних аспектів виробництва молока та молочної продукції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В останні роки молочна промисловість України стикнулася з проблемою зниження обсягів сировинного забезпечення (заготівля молока за 2013—2019 роки знизилася на 15,68%). Відповідно, зменшились обсяги виробництва певних видів молочної продукції. Проте окремі регіони закріпили свої позиції на ринку молочних продуктів та активно розвивають цей напрям промислової діяльності.

Впродовж останніх років виробництво молока зросло на 1,33%, проте темп приросту характеризувався нестійкими тенденціями: у 2014 році виробництво зросло на 15,43%, у 2015—2016 роках — знизилось на 8,89% і 40,99% відповідно, у 2017—2018 роках — зросло на 69,78% і 0,18% відповідно, у 2019 році — знизилось на 4% (табл. 1).

За 2013—2019 роки спостерігалось зростання обсягів виробництва молока у 11-ти з областей, найбільше у Рівненській (87,77%), Київсь-

кій (54,74%) та Запорізькій (39,77%). Зменшилось виробництво — у 10-ти з областей, зокрема, найнижчим темп приросту був у Кіровоградській (-100%, оскільки у 2019 році в області не виробляли молока), Луганській (-94,29%) і Донецькій (-92,34%). У трьох областях впродовж вказаного періоду не виробляли молока: Волинській, Закарпатській та Сумській.

За останній рік (2019) виробництво молока зросло тільки у 5-ти з областей, серед них найбільше у Львівській (42,32%), Київській (7,37%) і Рівненській (5,48%). Знизились обсяги виробництва у 14-ти із областей, найнижчим темп приросту був у Херсонській (-86,32%), Черкаській (-64,52%) і Івано-Франківській (-38,37%). У 5-ти з областей молока не виробляли (Волинській, Кіровоградській, Закарпатській, Сумській і Чернівецькій).

У 2019 році виробництво молока було зосередженим у Вінницькій (36,80% від виробленого молока у регіонах), Житомирській (21,25%) та Київській (14,48%) області (сумарно виробили близько 72,54% від промислового виробництва молока у регіонах України). У 13-ти з областей частка виробленого молока становила менше 1%.

Водночас спостерігалися негативні тенденції у виробництві молочних продуктів більш глибокої переробки — вершкового масла та сирів.

За 2013—2019 роки обсяги виробництва масла в Україні зменшились на 4,94%. За вказаний період виробництво зросло у 11-ти з областей. Серед них можна виділити Волинську область, де виробництво зросло практично у 5,20 рази, а також, Київську та Івано-Франківській — виробництво зросло у 1,50 та 1,57 рази відповідно. Зменшились обсяги виробництва у 11-ти з областей, найнижчим темп приросту був у Донецькій (-82,94%), Дніпропетровській (-62,19%) та Чернігівській (-50,52%) областях. Водночас, у Закарпатській та Чернівецькій області за останні роки не виробляли масла.

За останній рік виробництво масла зросло лише у трьох з областей: Київській (123,84%), Житомирській (6,18%) і Хмельницькій (0,66%).

Таблиця 2. Частка сировини у промисловому виробництві молока та молочних продуктів, %

Регіон	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Україна	16,32	17,54	16,80	12,96	17,18	17,67	18,42
Вінницька	36,40	37,14	35,63	45,11	34,93	45,99	53,97
Волинська	0,09	0,41	0,26	0,39	0,61	0,85	0,56
Дніпропетровська	33,42	30,96	31,08	35,31	38,57	41,45	45,62
Донецька	27,03	28,30	4,52	3,32	3,89	3,27	2,26
Житомирська	27,55	36,67	34,07	35,87	41,45	44,32	41,40
Закарпатська	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Запорізька	9,72	11,29	10,41	14,66	14,18	14,70	12,02
Івано-Франківська	1,94	1,97	1,74	1,98	1,97	1,92	1,50
Київська	38,43	41,40	47,59	46,90	47,96	54,82	64,33
Кіровоградська	0,16	0,05	0,04	0,09	0,62	0,10	0,20
Луганська	10,91	7,63	2,71	4,04	2,80	2,32	1,94
Львівська	13,42	10,24	6,16	6,10	8,63	11,41	15,61
Миколаївська	22,41	20,13	18,58	19,86	20,85	22,10	19,89
Одеська	3,06	2,94	3,07	3,95	3,92	3,62	3,65
Полтавська	16,34	15,13	16,26	15,22	13,35	15,34	15,76
Рівненська	6,00	5,63	6,67	7,23	7,84	8,63	8,75
Сумська	5,40	5,73	4,57	4,53	5,30	6,27	4,10
Тернопільська	10,41	11,62	12,84	13,03	12,40	12,71	11,69
Харківська	16,11	14,19	15,40	15,55	14,80	14,43	9,40
Херсонська	8,01	4,93	3,09	7,09	4,65	3,40	2,18
Хмельницька	5,20	4,67	4,33	4,38	5,46	5,05	4,75
Черкаська	9,68	9,47	8,57	7,72	8,38	9,01	5,55
Чернівецька	0,00	0,13	0,20	0,42	0,25	0,00	0,00
Чернігівська	6,10	5,02	4,61	4,35	4,12	6,15	4,44

Джерело: розраховано автором за даними [6].

У решті регіонів виробництво зменшилось, найбільшим спад виробництва був у Сумській (-53,52%), Харківській (-39,32%) і Чернігівській (-29,34%) областях.

Лідерами з виробництва вершкового масла у 2019 році були Вінницька (18,28% від виробництва у регіонах), Хмельницька (11,37%) і Київська (10,88%) області. Сумарно в цих областях виробили близько 40,53% від загального обсягу масла у регіонах України.

Виробництво сирів в Україні за останні роки зменшилося на 25,01%. Серед регіонів вказане виробництво зросло у 7-ми з областей, найбільше у Кіровоградській (88,16%), Львівській (68,80%) і Житомирській (53,63%). У 14-ти з областей виробництво зменшилось, найнижчим темп приросту був у Луганській (97,21%), Донецькій (86,68%) і Чернігівській (66,31%) областях. Не виробляли сирів у Закарпатській, Чернівецькій та Волинській (лише у 2018 році) областях.

За останній рік (2019) у 8-ми з областей зросло виробництво сирів, зокрема, найбільше у Львівській (у 10,86 разів), Кіровоградській (1,96 разів) та Київській (1,39 разів). Зменшилося виробництво у 13-ти з областей, зокрема, найбільшим спад виробництва був у Харківській (-55,12%), Донецькій (-48,01%) і Чернігівській (-36,08%) областях. Лідерами з виробництва сирів у 2019 році були Полтавська (16,78% від вироблених сирів у регіонах), Київська (13,83%)

і Миколаївська (12,82%) області (загалом близько 43,43%). У 10-ти з областей частка виробництва сиру менше 1,00%, з них у 3-х областях не виробляли сиру.

До інших молочних продуктів відносять, зокрема, молоко та вершки підсолоджені, коагульовані, йогурти, кефіри та інші ферментовані продукти, казеїн та казеїнати. За 2013—2019 роки виробництво цих продуктів в Україні зменшилось на 6,69%, проте за останні 2018—2019 роки спостерігалось зростання обсягів цього виробництва (у 2018 році — на 0,99%, у 2019 році — на 17,17%).

За 2013—2019 роки зростання обсягів виробництва інших молочних продуктів спостерігалось у 6-ти з областей, серед них можна виділити Вінницьку та Хмельницьку області, де виробництво зросло у 19,92 і 2,51 рази відповідно. У 14-ти з областей виробництво зменшилось, найнижчим темп приросту був у Луганській (-94,41%), Херсонській (-86,88%) і Запорізькій (-73,31%). Впродовж вказаного періоду не виробляли інших молочних продуктів у 4-х з областей: Волинській, Закарпатській, Кіровоградській і Сумській.

У 2019 році виробництво інших молочних продуктів зросло у 9-ти з областей, найбільше у Вінницькій (216,46%), Хмельницькій (23,31%) і Львівській (19,86%). Зменшилося виробництво — у 8-ми з областей, найнижчим темп приросту був у Запорізькій (-54,26%), Чернігівській

Таблиця 3. Структура виробництва молока та молочних продуктів за видами в Україні, %

Назва виробів	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Молоко	52,54	58,23	58,09	45,42	58,75	58,47	55,93
Масло	5,01	5,79	5,66	7,58	6,11	5,88	5,00
Сири	13,29	10,51	10,73	13,59	10,73	11,15	10,47
Інші молочні продукти	29,17	25,47	25,51	33,41	24,41	24,50	28,60
Всього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: розраховано автором за даними [6].

(-36,85%) і Миколаївській (-29,00%) областях. У 7-ти з областей не виробили інших молочних продуктів.

Основне виробництво інших молочних продуктів у 2019 році було зосередженим у Київській (23,74%), Дніпропетровській (17,46%) та Вінницькій (13,30%) областях (разом близько 54,50%).

Загалом у 2019 році в Україні було перероблено близько 18,42% сировини (заготовленого молока). Лідерами з переробки молока були Київська (64,33%), Вінницька (53,97%), Дніпропетровська (45,62%) і Житомирська (41,40%) області (табл. 2). Серед областей з найнижчим рівнем переробки молока Закарпатська (0,00%), Чернівецька (0,00%) та Кіровоградська (0,20%).

У структурі молочних продуктів України переважало виробництво молока (55,93% від молочної продукції у 2019 році) та інших мо-

лочних продуктів (28,60%), глибинна переробка сировини, тобто виробництво сирів та масла у 2019 році становило 10,47% і 5,00% відповідно (табл. 3).

На виробництві молока спеціалізувались 11 із областей, зокрема, у Житомирській області 90,52% від промислового виробництва молочних продуктів становило молоко, Запорізькій — 81,89%, Вінницькій — 81,44%. Масло становило більшу частину з обсягу виробництва молочних продуктів у Волинській (близько 100,00%) та Хмельницькій (35,79%) областях. На виробництві сирів спеціалізувались Кіровоградська (близько 100,00%), Сумська (76,63%), Черкаська (64,48%) та Рівненська (53,44%) області. Інші молочні продукти переважали у промисловому виробництві Львівської (53,49%), Дніпропетровської (50,36%), Харківської (44,91%), Миколаївської (41,49%) і Херсонської (35,45%) областей. Не перероб-

Таблиця 4. Частка молока, масла, сиру та інших молочних продуктів у структурі молочної промисловості регіонів, %

Регіон	2013				2019			
	молоко	масло	сир	інші	молоко	масло	сир	інші
Україна	52,54	5,01	13,29	29,17	55,93	5,00	10,47	28,60
Вінницька	91,15	5,20	2,85	0,80	81,44	4,24	2,26	12,06
Волинська	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00
Дніпропетровська	42,61	3,42	6,16	47,82	44,81	1,16	3,67	50,36
Донецька	44,99	1,82	5,35	47,84	77,10	6,96	15,95	0,00
Житомирська	90,50	3,86	2,65	2,99	90,52	4,35	3,13	2,00
Закарпатська	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Запорізька	60,20	8,59	8,77	22,44	81,89	9,10	3,18	5,83
Івано-Франківська	44,74	11,75	7,94	35,57	32,74	26,28	9,11	31,87
Київська	46,72	2,63	9,87	40,79	51,77	4,08	9,35	34,79
Кіровоградська	38,39	0,00	61,61	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00
Луганська	65,25	3,93	6,23	24,59	46,88	33,64	2,19	17,29
Львівська	39,48	2,38	1,11	57,03	41,30	3,14	2,07	53,49
Миколаївська	22,42	4,97	32,97	39,64	14,53	6,73	37,25	41,49
Одеська	33,51	7,52	13,49	45,48	43,75	8,78	11,47	36,00
Полтавська	32,27	11,30	24,01	32,42	37,35	6,36	24,26	32,03
Рівненська	16,15	8,03	61,85	13,98	24,74	5,70	53,44	16,11
Сумська	0,00	16,83	83,17	0,00	0,00	23,37	76,63	0,00
Тернопільська	49,92	7,91	8,60	33,57	48,01	8,85	8,60	34,54
Харківська	34,82	4,65	22,49	38,04	30,87	6,22	18,00	44,91
Херсонська	4,10	4,56	23,86	67,48	12,68	17,41	34,46	35,45
Хмельницька	37,47	32,81	23,15	6,57	33,31	35,79	14,25	16,65
Черкаська	12,96	10,44	52,89	23,71	5,61	29,91	64,48	0,00
Чернівецька	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Чернігівська	31,65	9,81	41,87	16,67	62,13	7,60	22,07	8,21

Джерело: розраховано автором за даними [6].

ляли молока у Закарпатській та Чернівецькій областях (табл. 4).

Зважаючи на дані таблиці 4, можна стверджувати, що в окремих регіонах більша частина молока не спрямовується на промислову переробку (реалізується та вживається в сирому вигляді та інше). Відповідно необхідно застосовувати заходи для заохочення сільськогосподарських виробників до спрямування молока на промислову переробку.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Зважаючи на переважно негативні тенденції у виробництві молока та молочних продуктів, доцільно застосовувати методи стимулювання розвитку молочної промисловості у регіонах. Зокрема, доцільно зазначити, що продукти глибокої переробки (вершкове масло і сири) в основному виробляються у кількох областях. Водночас слід розвивати ці види діяльності і у регіонах з низьким рівнем переробки молока. До прикладу, у Кіровоградській та Волинській областях у 2019 році переробили менше 1% заготовленого молока, тобто практично не використовуються сировинний потенціал.

Окрім цього, доцільно диверсифікувати виробництво та активно застосовувати інноваційні методи максимальної переробки. Зокрема, у Житомирській, Запорізькій та Вінницькій областях більше 80% виробництва молочних продуктів становить молоко. В цих регіонах доцільно розвивати виробництво і інших видів молочної продукції, що сприятиме зростанню економічного ефекту від переробки сировини.

Загалом у всіх регіонах України необхідно сприяти розвитку сільськогосподарського молочного скотарства, оскільки, зважаючи на негативні темпи зниження заготівлі молока, є загроза погіршення якості молочної продукції та суттєвого зменшення обсягів її виробництва у майбутньому.

Література:

1. Литовченко М. В. Молочна промисловість України: стан та перспективи розвитку. Агросвіт. № 8, 2015. С. 30—34.
2. Козаченко Л.А., Чебан Ю.Ю. Сучасний стан та передумови виникнення кризи на підприємствах молокопереробної промисловості України. Modern Economics, № 2 (2017). С. 25—31.
3. Федуллова І.В. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози. Товари і ринки. 2018. № 1. С. 15—28.
4. Керанчук Т.А. Молочна галузь України: перспективи і проблеми розвитку. Східна Євро-

па: економіка, бізнес та управління. 2017. № 8. С. 133—136.

5. Ціхановська В.М. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. Економіка. Управління. Інновації. Випуск № 1 (16), 2016. С. 61—64.

6. Офіційний сайт Державної служби статистик и України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/pr/ovp/xls/vpp_11_19_u.xlsx (Дата звернення: 24.04.2020).

References:

1. Litovchenko, M. (2015), "The dairy industry of Ukraine: the state and prospects of development", Agro-world, vol. 8, pp. 30—34.

2. Kozachenko, L. and Cheban, Y. (2017), "The current state and prerequisites of crisis in the dairy industry of Ukraine", Modern Economics, vol. 2, pp. 25—31.

3. Fedulova, I. (2018), "The dairy market in Ukraine: opportunities and threats", Goods and markets, vol. 1, pp. 15—28.

4. Keranchuk, T. (2017), "The dairy industry of Ukraine: prospects and problems of development", Eastern Europe: Economics, Business and Management, vol. 8, pp. 133—136.

5. Tsihanovskaya, V. (2016), "State and prospects of development of the market of milk and dairy products of Ukraine", Economy. Management. Innovation., vol. 1 (16), pp. 61—64.

6. Official site of the State Statistics Service and Ukraine (2020), available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/pr/ovp/xls/vpp_11_19_u.xlsx (accessed 24 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 29.04.2020 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73